

PRISPEVEK NARAVNE SKLADNJE K DOLOČANJU SLOGOVNIH RAZLOČKOV

Prispevek obravnava v okviru naravne skladnje slogovne razločke med dvojnicami, pri čemer se določa samo, ali je dvojnica (bolj) pogovorna ali (bolj) knjižna. V tem skromnem obsegu se dajo slogovni razločki napovedovati. A že to je osupljiva novost naravne skladnje, saj slogovni razločki sploh niso skladenjske narave, in torej ne bi pričakovali, da bi se dali obdelovati s prijemi naravne skladnje. In vendar!

Pisca prispevka bi nadvse rada to predstavitev nečesa novega zasnovala v celoti na slovenskem jezikovnem gradivu, vendar je v okviru slovenske skladnje še premalo podatkov o slogovnem razločku med primerljivima dvojnicama. Zato sva izbrala angleško gradivo, ki ga je več in je po najinem mnenju zanesljivo. Naslonila sva se predvsem na angleško slovnico za jezikoslovce, Huddleston/Pullum (2002). Tam je (na 1800 straneh zlasti o skladnji, na nekaterih mestih v povezavi s semantiko) relevantnih podatkov skoraj 180, a žal niso vsi uporabni ali pa se enak podatek ponavlja na celo do petih mestih. Nekoristno je predvsem, kar ta slovnica navaja kot skonstruirano od predpisovalcev, jezikovnih brusov ali nekaterih vplivnih izobraževalnih ustanov. Takega sicer ni kdove koliko; če se izloči, preostane ok. 150 dobrih podatkov, in te sva vse obravnavala z orodji naravne skladnje. Izid dela je bil brez izjeme uspešen, vendar morda ne v vseh primerih enako zanesljiv. Sklici na relevantna mesta so naju namreč zanašali tudi v razdelke slovnice, ki so nama bili še tuji, in/ali kjer še nisva imela izkušenj s praktično uporabo naravne skladnje.

V nadaljevanju predpostavlja, da je bralec obveščen o osnovah naravne skladnje. Zgoščeno so predstavljene v Dodatku na koncu prispevka; posebej želiva bralčevo pozornost pritegniti k seznamu osnovnih meril naravne skladnje (malce domišljavo imenovanih tudi »aksiomi«).

Pri slogovnih razločkih je osnovna lestvica naravnosti >nat (naravno, nenaravno) / slogovni razloček. Predpostavlja, da je bolj naravno, kar je bližje pogovornemu (in manj naravno, kar je bolj oddaljeno od pogovornega (torej bliže knjižnemu jeziku). Utemeljitev je v okoliščini, da premorejo številni jeziki samo pogovorni jezik, medtem ko knjižnega ne poznajo ali ga rabijo redko (npr. pri obredju). Pogovorni jezik je tedaj bolj naraven po tipološkem načelu, točka (h) v seznamu aksiomov.

Iz osnovne lestvice se dajo izvesti različni posebni primeri, najprej >nat (pogovorno, knjižno). Ta lestvica se da po naših pravilih razširiti na dva veljavna načina, in sicer

* cvetko@zrc-sazu.si

** janez.oresnik@sazu.si

v >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno) ter v >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno). Posplošitev: vrednost A je vedno bližje pogovornemu, vrednost B pa vedno bližje knjižnemu. V skladu s to posplošitvijo sta smiselni tudi lestvici >nat (bolj, manj) / pogovorno ter >nat (manj, bolj) / knjižno. Katero izmed naštetih dodatnih lestvic bomo kdaj uporabili, bo odločilo jezikovno gradivo posamične izpeljave.

Pravkar našete ponatančene lestvice o slogovnih razločkih so samo praktično pomagalo. Ne dodajajo ničesar k napovedljivosti slogovnih razločkov v primerjavi z napovedljivostjo, ki jo zmore osnovna lestvica slogovnih razločkov. Kljub temu so natančnejše lestvice prikladne (in bodo tu uporabljene), saj večajo nazornost in preglednost že tako zapletenih izpeljav. Kako bo potekalo nadomeščanje osnovne lestvice z natančnejšimi, bo predstavljeno v izpeljavi (1).

Slogovni razloček za pokušino: v nadnarečni slovenščini je zgled *pomagala je vsem razen bogatim* pogovorne in knjižne narave; *vključeno je vse razen večerja* pa je samo pogovorne narave; *tiste osebe, zoprno prepogostnemu srečanju s katerimi se je izogibal* je samo knjižne narave (sodbe o slogu so najine). Nasprotno od tega ni med (stisnjeno zapisanima) dvojnicama *posvetujte se z zdravnikom ali (s) farmacevtom* nikakršnega slogovnega razločka.

Prispevek o angleški slovnici z razpravnim jezikom slovenščino zbuja najbrž pri nekaterih bralcih mešane občutke. Vendar ima tako besedilo dober razlog. Kdor je že sam poskusil izraziti dejstva o angleški slovnici po naše, dobro ve, da je moral sproti sprejemati nič kaj preproste odločitve o strokovnem izrazju, o načinu predstavljanja in prevajanja zgledov ipd. Posebno trd oreh se skriva v vprašanju, ali se angleški strokovni izraz in (domnevno soodnosni) slovenski res v zadostni meri prekrivata. Zadrega je zlasti pogostna, ko se široki termini razdrobijo na podzvrsti; nikakor se ne moreš zanesti, da je angleško razvrščanje na podrazrede prav tako kot naše. Pri nekaterih podkategorijah vznikne zoprna nejasnost že glede tega, ali so skladijske ali semantične narave ali obojne. (Katera odločitev je pravilna pri prilastku in prislovu *degree modifier* 'določilo stopnje/mere'?) Zato sva se namenoma odločila za prispevek v slovenščini in upava, da bodo vsaj včasih enako ravnali drugi jezikoslovci; v mislih imava predvsem strokovnjake posebej za tuje jezike. Delo pa ni lahko, včasih je kar zamudno in je resen izziv za vse jezikoslovce, ki jim je mar slovenščina.

Precej je bilo že storjenega na področju kontrastivne slovensko-angleške slovnice, vendar še nihče ni kontrastivno zajel slovničnega izrazja. Skušnjava vedno zmaga in avtor rajši prenaša v svoj jezik tuje pojme, kakor da bi tvegala dodatno umsko prizadevanje za iskanje rešitve, ki bi uresničila vsaj približno enakopravnost domačega in tujega pojma.

Težave, kakršne nakazujeva ob razmerju med slovenščino in angleščino, so enako pogostne tudi ob razmerju med slovenščino in drugimi jeziki, in nove preglavice te vrste se nedvomno kotijo neprestano; vsaka nova slovnica tujega jezika prinaša novosti vsaj v strokovnem izrazju. A žal zbujejo slovnični pojavi tujih jezikov pomisleke le poredkoma, kajti o slovničnih pojavih tujih jezikov se pri nas navadno objavlja (in predava) v tujem razpravnem jeziku, tako da resno soočenje s slovensko slovnico kar po tihem umanjka, ne da bi bilo to zoper vest.

V nadaljevanju so navedene izpeljave o slogovnih razločkih na podlagi jezikovnega gradiva v slovnici Huddleston/Pullum (2002). Zaradi prostorskih omejitev so predstavljeni samo podatki, ki so omenjeni na straneh 1–282 te slovnice, pri čemer ni izpuščeno nobeno relevantno dejstvo.

(1) Angleščina. Samo v knjižnem jeziku se rabi *it is I* ‘to sem jaz’, nevtralnno pa *it is me* enak pomen (Huddleston/Pullum 2002: 9, 254, 459).

Dvojnici: (osebni zaimsek) imenovalnik in tožilnik. – Okolje izpeljave je nenaravno: »povedkovo določilo«; po lestvici >nat (osebek, drugi stavčni členi); osebek je najbolj naraven, ker je značilnost govorečega.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (imenovalnik, tožilnik) / osebni zaimsek kot povedkovo določilo

Tj., imenovalnik je bolj naraven od tožilnika. – V besedilih je imenovalnik v povprečju najbolj pogostni sklon, zato naraven po načelu pogostnosti, točka (č) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (bolj, manj) / naravni slogovni razloček

Lestvica 1.2 je osnovna lestvica o slogovnih razločkih.

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri osebnih zaimkih kot povedkovem določilu) med imenovalnikom in tožilnikom, tako da je ena možnost povezana z bolj naravnim slogovnim razločkom, druga pa je povezana z manj naravnim slogovnim razločkom, tedaj teži imenovalnik, da bi bil povezan z manj naravnim slogovnim razločkom, in tožilnik teži, da bi bil povezan z bolj naravnim slogovnim razločkom. Q.E.D.

Napoved je pravilna. Iz gradiva v prvem odstavku izpeljave sledi, da se tožilnik rabi pogovorno in knjižno, imenovalnik pa se rabi samo knjižno. Primerjava med pogovornim & knjižnim ter samo knjižnim pove, da je pogovorno & knjižno bližje naravni vrednosti slogovnega razločka kot samo knjižno. Da bi se izognila tako dolgi poti od osnovne lestvice slogovnih razločkov do podatkov o slogovnem razločku v gradivskem odstavku izpeljave, bova v nadaljnjih izpeljavah kot lestvico 1.2 raje navajala kar tisto ponatančeno lestvico, ki (edina!) določneje predstavlja slogovne razmere v gradivu. V izpeljavi (1) je edino primerna ponatančena lestvica 1.2a. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno), kjer se pogovorno & knjižno nanaša na rabo tožilnika, samo knjižno pa na rabo imenovalnika. Z lestvico 1.2a se izpeljava izide v naslednjo bolj pregledno in bolj udobno napoved (s katero pa se vendarle trdi samo, kar se trdi že z osnovno lestvico o slogovnih razločkih):

Če jezik loči (pri osebnih zaimkih kot povedkovem določilu) med imenovalnikom in tožilnikom, tako da je ena možnost samo knjižna, druga pa pogovorna in knjižna, tedaj teži imenovalnik, da bi bil samo knjižne narave, in tožilnik teži, da bi bil pogovorne in knjižne narave. Q.E.D.

(2) Angleščina. V 1. in 3. osebi glagola *be* ‘biti’ se v pretekliku rabita obliki *was* in *were*. *Was* je oblika za povedni naklon in za subjunktiv, *were* samo za subjunktiv. Zgle-di: [*was* kot oblika povednega naklona:] *I was very busy* ‘zelo sem bil zaposlen’; [*was*

kot oblika subjunktiva:] *he talks to me as if I was a child* ‘z mano govori, kot da bi bil (jaz) otrok’; [*were* kot oblika subjunktiva:] *he talks to me as if I were a child* ‘z mano govori, kot da bi bil (jaz) otrok’. Oblika subjunktiva *was* se veliko rabi namesto oblike subjunktiva *were*, zlasti pogovorno (Huddleston/Pullum 2002: 86–89).

Dvojnici: (1. in 3. oseba ednine preteklika v subjunktivu) obliki *was* in *were*. – Okolje je naravno, ker je izpeljava omejena na glagol *be*.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*was, were*) / 1. in 3. oseba ednine preteklika subjunktiva

Tj., oblika *was* je bolj naravna od oblike *were*. – Oblika *was* je v 1. in 3. osebi ednine preteklika bolj pogostna kot oblika *were*, zato je oblika *was* naravna po načelu pogostnosti, točka (č) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v 1. in 3. osebi subjunktiva glagola ‘biti’) med oblikama *was* in *were*, tako da se ena oblika rabi pogovorno in knjižno, druga pa samo knjižno, tedaj teži oblika *was*, da bi se rabila pogovorno in knjižno, oblika *were* pa teži, da bi se rabila samo knjižno. Q.E.D.

(3) Angleščina. Če se neka prvina (izmed zelo raznovrstnih prvin) izpostavi na začetek glavnega stavka, lahko sledi v bolj knjižnih besedilih obratni besedni red osebka in osebne glagolske oblike, npr. [z inverzijo:] *well did I remember the crisis of emotion* ‘dobro sem se spominjal čustvene krize’ (Huddleston/Pullum 2002: 96). Najin zgled [brez inverzije:] *for years I'd had to hide* ‘leta sem se moral skrivati’.

Dvojnici: ±[inverzija osebka in osebne glagolske oblike]. – Okolje je nenaravno, ker ustreza vrednosti B v lestvici >nat (+,–) / osebek na začetku stavka. Da je na začetku stavka osebek, je bolj pogostno, kot da je na začetku stavka kaj drugega. Zato je osebek na začetku stavka naraven po načelu pogostnosti, točka (č) v seznamu aksiomov .

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (+,–) / inverzija

Tj., inverzija je bolj naravna od neinverzije. – Inverzija je potek, zato naravna po načelu o potekih, točka (e) v seznamu aksiomov.

Posebni primer od 1.1:

1.1.1. >nat (±,–) / inverzija

Lestvica 1.1.1 je dovoljene razširjene oblike >nat (A + B, B) in je veljavna, ker je veljavna soodnosna osnovna lestvica 1.1.

1.2. >nat (pogovorno, knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (kadar na začetku stavka ni osebek) med dovoljeno inverzijo in neinverzijo, tako da je ena možnost pogovorne narave, druga možnost pa knjižne narave, tedaj teži dovoljena inverzija, da bi bila knjižne narave, in neinverzija teži, da bi bila pogovorne narave. Q.E.D.

(4) Angleščina. Glagol *have* 'imeti' se rabi knjižno in pogovorno, medtem ko se glagol *have got* 'imeti' rabi samo pogovorno (Huddleston/Pullum 2002: 112).

Dvojnici: *have* in *have got*. – Izpeljava je o dveh slovarskih enotah in v nenaravnem okolju »prehodnost«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*have, have got*)

Tj., glagol *have* je bolj naraven od glagola *have got*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči med glagoloma *have* in *have got*, tako da je eden pogovorni, drugi pa pogovorni in knjižni, tedaj teži glagol *have*, da bi bil pogovorni in knjižni, glagol *have got* pa teži, da bi bil samo pogovorni. Q.E.D.

4. Opomba. Kadar obravnava izpeljava samo eno slovarsko enoto, je križno povezovanje zamrznjeno. (Na to opozarjava v Osnovah.) Kadar obravnavamo samo slovarsko enoto *have got*, je torej povezovanje vzporedno. Kadar pa obravnavamo dve slovarski enoti, povezovanje ni nujno vzporedno, temveč se ravna po splošnih pravilih.

(5) Angleščina. Glagol *used to* 'imeti navado (v preteklosti)' se rabi kot pomožnik (tako v knjižnem jeziku) in kot polnopomenski glagol (tako v pogovornem in knjižnem jeziku) (Huddleston/Pullum 2002: 115).

Dvojnici: (*used to*) pomožnik in polnopomenski glagol. – Okolje izpeljave je nenaravno: »preteklost«. Glej točko 4 Opomba.

1.1. >nat (pomožnik, polnopomenski glagol)

Tj., pomožnik je bolj naraven kot polnopomenski glagol. – Pomožniki tvorijo majhen razred, zato so naravni po načelu majhnega nasproti velikemu razredu, točka (d) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno, samo knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če loči jezik (pri glagolu *used to*) med pomožnikom in polnopomenskim glagolom, tako da je ena možnost pogovorne in knjižne narave, druga možnost pa samo knjižne narave, tedaj teži polnopomenski glagol, da bi bil pogovorne in knjižne narave, in pomožnik teži, da bi bil samo knjižne narave. Q.E.D.

4. Opomba. Okolje izpeljav o glagolu *used to* je težko določiti. Z ene strani zajemajo take izpeljave eno samo slovarsko enoto, in ta okoliščina po naravni skladnji vedno zamrzne uporabo križnega povezovanja. Z druge strani izraža ta glagol samo preteklost; preteklost (ne preteklik!) je semantične narave, a je omenjena na mestu B temeljne semantične lestvice >nat (+,-) / sedanjost. Če se postavimo na stališče, da ima pri določanju okolja izpeljave semantika popolno prednost, nas »preteklost« (ki je na podlagi pravkar navedene lestvice nenaravna) prisili, da določimo okolje izpeljav

o glagolu *used to* kot nenaravno. Kot kaže ta izpeljava, vodi tako stališče k pravilni napovedi o vedenju glagola *used to*. Vendar imava s tem pristopom premalo izkušenj.

(6) Angleščina. *He usedn't to like* 'ni maral' je knjižno, *he never used to like* 'nikoli ni maral' je pogovorno (Huddleston/Pullum 2002: 115). – V angleških zgledih je navada izražena v besedi *used*. V slovenskem prevodu 'ni maral' je navada z nedovršnim vidom le nakazana, v slovenskem prevodu 'nikoli ni maral' pa je navada jasno razvidna iz prislova *nikoli*.

Dvojnici: (*used to*) nikalnica *n't* in prislov *never*. – Okolje izpeljave je nenaravno: »preteklost« in »nikalnost«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*n't*, *never*)

Tj., nikalnica *n't* je bolj naravna kot prislov *never*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno, knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri zanikanju glagola *used to*) med nikalnico *n't* in prislovom *never*, tako da je ena možnost pogovorna, druga pa knjižna, tedaj teži nikalnica *n't*, da bi bila knjižna, in prislov *never* teži, da bi bil pogovorne narave. Q.E.D.

(7) Angleščina. Glagola *can* in *may* izražata deontično možnost, pri čemer je *can* pogovorne narave, *may* pa knjižne (Huddleston/Pullum 2002: 182).

Dvojnici: (deontična možnost) 'can' in 'may'. – Izpeljava je semantične narave, okolje je naravno.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat ('can', 'may')

Tj., 'can' je bolj naravno od 'may'. – Glagola *can* in *may* se ločita po pomenu: *can* je precej širšega pomena kot *may*. *Can* pomeni tudi sposobnost, česar *may* ne izraža. Širši pomeni so bolj naravni kot ožji.

1.2. >nat (pogovorno, knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v okviru deontičnega) med pomenoma 'can' in 'may', tako da je en pomen pogovorne narave, drugi pa knjižne narave, tedaj teži 'can', da bi bil pogovorne narave, in 'may' teži, da bi bil knjižne narave. Q.E.D.

(8) Angleščina. V nekaterih zgradbah, ki vsebujejo *should*, se ta lahko izpusti, predvsem v odvisnikih, tako da nastane bolj knjižna zgradba brez *should*, npr. *it is essential that he (should) be told* 'bistveno je, da bi mu povedali' (Huddleston/Pullum 2002: 187).

Dvojnici: (v nekaterih zgradbah) \pm *should*. – Okolje je nenaravno: »subjunktiv« in »*should* + nedoločnik«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (-, +) / *should*

Tj., odsotnost oblike *should* je bolj naravna kot njena navzočnost. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (manj, bolj) / knjižno

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v nekaterih zgradbah) med navzočnostjo in odsotnostjo oblike *should*, tako da je ena možnost manj, druga pa bolj knjižna, tedaj teži odsotnost oblike *should*, da bi bila bolj knjižna, in navzočnost oblike *should* teži, da bi bila manj knjižna. Q.E.D.

(9) Angleščina. V vprašalni obliki prve osebe ednine prihodnjika se rabita *will* (kot manj knjižna oblika) in redkeje *shall* (kot bolj knjižna oblika) (Huddleston/Pullum 2002: 195).

Dvojnici: (prva oseba ednine v prihodnjiku, vprašalna oblika) *will* in *shall*. – Dve okolji: prva oseba ednine (naravno okolje) in prihodnjik (nenaravno okolje). Kot privzeto prevlada naravno okolje. (Po najinem sedanjem mnenju tvori tudi vprašalna oblika, kadar se dela brez podpornega *do*, naravno okolje.)

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*will, shall*) / prva oseba ednine v prihodnjiku, vprašalna oblika

Tj., *will* je bolj naravno kot *shall*. – *Will* je bolj pogostno, zato naravno po načelu pogostnosti, točka (č) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (manj, bolj) / knjižno

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v vprašalni obliki prve osebe ednine prihodnjika) med *will* in *shall*, tako da je ena možnost manj, druga pa bolj knjižna, tedaj teži *will*, da bi bilo manj knjižne narave, in *shall* teži, da bi bilo bolj knjižne narave. Q.E.D.

(10) Angleščina. Pri izražanju prihodnosti se *will* rabi pogovorno in knjižno, *be going to* pa samo pogovorno. Zgleda: *he will see her tomorrow* 'z njo se bo sestal jutri', *he's going to retire soon* 'kmalu se bo upokojil' (Huddleston/Pullum 2002: 211–212).

Dvojnici: (izražanje prihodnosti) *will* in *be going to*. – Glagol *will* izraža še marsikaj mimo prihodnosti, zato je tu nujno navesti, da je predmet izpeljave samo prihodnost. Okolje je nenaravno. Lestvica >nat (+, -) / sedanjost je sicer semantične narave, in bi torej pričakovali naravno okolje (in zato vzporedno povezovanje), a je »prihodnost« med nenaravnimi vrednostmi lestvice, torej ne zamrzne križnega povezovanja.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*will, be going to*) / prihodnost

Tj., *will* je bolj naravno od *be going to*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (samo pogovorno, pogovorno in knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v izrazih za prihodnost) med *will* in *be going to*, tako da je ena možnost samo pogovorna, druga pa pogovorna in knjižna, tedaj teži *will*, da bi bil pogovorne in knjižne narave, medtem ko *be going to* teži, da bi bil samo pogovorne narave. Q.E.D.

(11) Angleščina. Kadar glagolski obliki *would* in *was going to* izražata prihodnost v preteklosti, se *would* rabi samo v knjižnem jeziku pripovedne zvrsti; npr. *he would marry his tutor at the end of the year* 'imel je namen, da se ob koncu leta poroči s svojo tutorko' (Huddleston/Pullum 2002: 212).

Dvojnici: (izražanje prihodnosti v preteklosti) *would* in *was going to*. – Okolje je nenaravno: »prihodnost v preteklosti« iz semantične lestvice >nat (prihodnost, prihodnost v preteklosti). Izražanje čiste prihodnosti je precej bolj pogosto od izražanja drugih vrst prihodnosti.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (*would, was going to*) / prihodnost v preteklosti

Tj., *would* je bolj naravno kot *was going to*. – Po načelu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno in knjižno jezik, samo knjižno)

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (v izrazih za prihodnost v preteklosti) med *would* in *was going to*, tako da se ena možnost rabi v pogovornem in knjižnem jeziku, druga možnost pa samo v knjižnem jeziku, tedaj teži *was going to*, da bi se rabilo v pogovornem in knjižnem jeziku, medtem ko *would* teži, da bi se rabilo samo v knjižnem jeziku. Q.E.D.

4. Opomba. Pri izražanju prihodnosti v preteklosti posega torej (sicer predvsem pogovorni) *be going to* v knjižni jezik.

(12) Angleščina. Pri vprašalnem zaimku *who* 'kdo' se v knjižnem jeziku predmet glasi *whom*, npr. *I wonder whom she invited*, v pogovornem jeziku pa *who*, npr. *I wonder who she invited* (Huddleston/Pullum 2002: 254, 1054). Oba zglada pomenita 'le koga je povabila'.

Dvojnici: (zaimek *who* kot predmet) imenovalnik in tožilnik. – Okolje je nenaravno: »predmet«, a obravnavana je ena sama slovarska enota (namreč vprašalni zaimek *who*), zato je križno povezovanje zamrznjeno.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (imenovalnik, tožilnik) / *who* kot predmet

Tj., imenovalnik je bolj naraven od tožilnika. – V besedilih je imenovalnik v povprečju najbolj pogostni sklon, zato naraven po načelu pogostnosti, točka (č) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (pogovorno, knjižno)

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri *who* v vlogi predmeta) med imenovalnikom in tožilnikom, tako da je en sklon pogovorne, drugi pa knjižne narave, tedaj teži imenovalnik, da bi bil pogovorne narave, in tožilnik teži, da bi bil knjižne narave. Q.E.D.

4. Opomba. Izpeljava je omejena na slovarsko enoto vprašalni zaimek *who*. Enak razloček med pogovornim in knjižnim jezikom je m. dr. v oziralnem zaimku *who* in v zaimku *whoever*. Zgled s slovarsko enoto *whoever* 'kdor koli': *whoever he marries will have to be very tolerant* 's komer koli se že oženi, moral bo biti zelo strpen' ni povsem sprejemljivo v knjižnem jeziku; nasprotno zveni precej knjižno *he will criticize whomever she brings home* 'kritiziral bo vsakega, ki ga bo pripeljala na dom' (Huddleston/Pullum 2002: 1074). Vendar je treba vsako med temi slovarskimi enotami obravnavati v ločenih izpeljavah, ker so med temi slovarskimi enotami sicer drobnejši, a kljub temu pomembni razločki (največ tega je opisano v Huddleston/Pullum 2002: 464—6).

(13) Angleščina. Neprehodni glagoli v povezavi s povedkovim določilom, ki izraža izid glagolskega dejanja. Osnovni pomen vseh takih glagolov je 'postati', npr. *become ill* postati bolan 'zboleti'. Glagol *get* 'postati' (npr. *the work got too difficult for them* 'delo je zanje postalo pretežko') se od glagola *become* 'postati', in še bolj od drugih glagolov te skupine, precej loči: rabi se v bolj pogovornem jeziku, veže se samo s povedkovim določilom, ki je pridevnik, in se rad veže z osebkom, ki je vršilec (npr. *the dog tried to get free* 'pes se je poskusil osvoboditi') (Huddleston/Pullum 2002: 264). Tukaj se obravnava samo raba glagola *get*.

Dvojnici: (glagol *get*) ±bolj pogovorno. – Okolje je naravno, saj je izpeljava samo o eni slovarski enoti.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (+,-) / bolj pogovorno

1.2. >nat (+,-) / sprejemljivo

Tj., sprejemljivo je bolj naravno od nesprejemljivega. – To je kar načelo sprejemljivosti, točka (f) v seznamu aksiomov.

2. Deluje vzporedno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri glagolu *get* 'postati') med pogovornim in nepogovornim, tako da je eno sprejemljivo, drugo pa ni sprejemljivo, tedaj teži pogovorno, da bi bilo sprejemljivo, in nepogovorno teži, da ne bi bilo sprejemljivo. Q.E.D.

(14) Angleščina. V zelo knjižnem jeziku se predložna zveza v nekaterih zgradbah lahko izpostavi na začetek stavka, npr. *Off which wall did she jump?* 's katerega zidu je skočila' (Huddleston/Pullum 2002: 282).

Dvojnici: (predložna zveza) ±čeljenje. – Okolje je nenaravno: »predložna zveza«.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (+,-) / čeljenje predložne zveze

Tj., čeljenje je bolj naravno od nečeljenja. – Čeljenje je premik, vsak premik pa je naraven po načelu o potekih, točka (e) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (-, +) / zelo knjižno

2. Deluje križno povezovanje.

3. Posledice:

Če jezik loči (pri predložni zvezi) med čeljenjem in nečeljenjem, tako da je ena možnost zelo knjižna, druga možnost pa ni zelo knjižna, tedaj teži čeljenje, da bi bilo zelo knjižno, in nečeljenje teži, da ne bi bilo zelo knjižno. Q.E.D.

ZAKLJUČEK

Kot je razvidno iz večine predstavljenih izpeljav, je slogovni razloček med dvojnicama – proti vsem pričakovanjem! – *med drugim* odvisen od relativne naravnosti obeh dvojnic (naravnost je izražena in utemeljena v lestvici o dvojnica) in od relativne naravnosti okolja izpeljave (tudi okolje je vsakič navedeno eksplicitno in po potrebi posebej utemeljeno). Ker slogovni razločki med skladenjskimi (tudi oblikoslovnimi, besedotvornimi, semantičnimi) dvojnica sami po sebi nikakor niso skladenjske narave, so najbrž v resnici odvisni (ne od skladenjskih lastnosti dvojnic, temveč) od naravnosti obravnavanih enot. Če je to res, se potrjuje pomembnost pojma »naravno« v jezikoslovju.

DODATEK: OSNOVE NARAVNE SKLADNJE

Naravna skladnja je poldeduktivna jezikoslovna teorija (v razvoju), ki določa predpostavke, na podlagi katerih se napovedo (in torej sinhrono razložijo) neke (obliko)skladenjske razmere. Osnovni vrsti predpostavk so lestvice naravnosti in pravila povezovanja med soodnosnimi vrednostmi katerih koli dveh lestvic. Vsake (obliko)skladenjske razmere so predstavljene kot dve primerljivi dvojnici. Naravna skladnja ne vsebuje tvorbene sestavine.

Osnovna oblika lestvic naravnosti je $>nat(A, B)$, kjer je A bolj naravno od B. Dovoljeni sta tudi dve razširjeni lestvici, namreč $>nat(A + B, B)$ in $>nat(A, A + B)$, ki sta veljavni, če je veljavna soodnosna lestvica oblike $>nat(A, B)$. Iz Siebenreich 2015 dodajam: Lestvica osnovne oblike $>nat(A + B)$ je veljavna, kolikor so veljavna osnovna načela teorije, ki lestvico podpirajo. Lestvica razširjene oblike $>nat(A, A + B)$ ali $>nat(A + B, B)$ je veljavna, kolikor verjamemo, da smo v izpeljavo vključili pravi različek razširjene lestvice.

Sledijo merila, s katerimi naravna skladnja utemeljuje lestvice naravnosti

(a) Parameter govorca/ogovorjenega. V lestvici $>nat(A, B)$ je vrednost A naravna za govorca (in manj naravna za ogovorjenega); vrednost B je manj naravna za govorca (in bolj naravna za ogovorjenega). Osnovna lestvica se glasi $>nat$ (ugodno za govorca, ugodno za ogovorjenega). Ta pogled na naravnost je v jezikoslovju dobro znan (Havers 1931: 171), in sicer pod imenom težnja po gospodarnosti (ki jo goji predvsem govorci) in težnja po natančnosti (ki je predvsem v interesu ogovorjenega).

Po Mayerthaler (1981: 13 in nasl.) predpostavljamo, da je govorec središče sporazumevanja, zaradi česar so govorceve lastnosti zvečine naravne; npr. biti prva slovnična oseba in/ali osebek in/ali človeško in/ali moško (!) in/ali ednina in/ali določno in/ali nanašalno itd.

Kar je ugodno za ogovorjenega, je najbrž manj naravno za govorca. To je v naravni skladnji ključna točka in pri njej bo naravna skladnja vztrajala, dokler kak dober protiprimer te točke ne ovrže. Kot ponazoritev navajava, da je tvorba kake daljše samostalniške zveze lahko "utrudljiva" za govorca (tj. zanj manj naravna), a občutno lajša odkodiranje, ki ga opravi ogovorjeni (tj. zanj je bolj naravna).

(b) Načelo najmanjšega navora (Havers 1931: 171). Kar je bolj v skladu s tem načelom, je za govorca bolj naravno. Kar je (za govorca) kognitivno preprosto, se tvori zlahka, se zlahka priključuje iz spomina itd.

(c) Stopnja včlenjenosti v zgradbo. Kar je bolj včlenjeno v svojo zgradbo, je za govorca bolj naravno. Kot približek velja, da je za govorca manj naravno, kar tiči na robu zgradbe, in bolj naravno, kar je znotraj zgradbe.

(č) Pogostnost. Kar je bolj pogostno kot pojavnica, je za govorca bolj naravno. Kar je govorcu kognitivno bolj preprosto, se rabi več. (Toda obratno ni res: kar je za govorca naravno, ni nujno bolj pogostno.)

(d) Majhen nasproti velikemu razredu. Raba majhnega razreda je za govorca bolj naravna kot raba velikega razreda. Med sporočanjem govorec lažje izbira iz majhnih razredov kot iz velikih. (Tu gre za pogostnost različnic.)

(e) Načelo o potekih. Vsak potek je naraven. Zgledi poteka: premik, ujemanje, posnemanje.

(f) Sprejemljiva nasproti nesprijemljivi rabi. Sprejemljivo je za govorca bolj naravno kot nesprijemljivo. Temeljni razlog za sprejemljivost neke skladenjske enote je ravno njena večja naravnost (za govorca) v primerjavi z neko soodnosno nesprijemljivo enoto.

(h) Kar je bolj razširjeno po jezikih sveta, je za govorca bolj naravno (tipološko merilo). Kar je za govorca kognitivno bolj preprosto, se uresničuje v več jezikih.

Gornja merila (a–h) (odslej imenovana tudi aksiomi) so bila že uporabljena ob jezikovnem gradivu različnih jezikov in različnih (obliko)skladenjskih razmer. Pri takem delu so naju merila kar naprej prisiljevala, da sva nekatere rešitve zavračala in dajala prednost drugim rešitvam. Na podlagi te spodbudne izkušnje bova sedanji seznam (a–h) ohranila, dokler kak prepričljiv in nepopravljiv protiprimer ne zbudi dvomov o teh aksiomih. Tak dogodek bi bil sploh v temeljnem interesu naravne skladnje. Edini realistični cilj deduktivnih teorij je namreč, da se nazadnje ovržejo. Kakršno koli popravljanje aksiomov (razen lepotnega) bi zmanjšalo možnosti za ta zaželeni dokončni izid.

Gornja merila naravnosti se rabijo za utemeljevanje lestvic naravnosti. Navadno zadošča, da se neka lestvica utemelji z enim samim merilom, ki podpre vrednost A ali vrednost B lestvice; nepodprta vrednost zavzame edini preostali položaj v lestvici. Seveda se sme lestvica podpreti z več kot enim merilom. Morebitna protislovja med merili, uporabljenimi ob neki lestvici, se razrešijo z omejitvami, veljavnimi za kombinacije meril. Doslej sva izrekla le malo takih omejitev, saj še nisva naletela na veliko uporabnega ključnega jezikovnega gradiva.

Lestvice naravnosti so bistveni del t.i. izpeljav, s katerimi naravna skladnja izraža svoje napovedi o razmerah v jezikovnem gradivu. Zgled izpeljave:

Angleščina. Kratnostni števniki sestojе navadno iz glavnega števnikā in besede *times* (npr. *four times* ‘štirikrat’), le za najnižje števnike so na voljo enobesedni izrazi: *once* ‘enkrat’, *twice* ‘dvakrat’ in starinsko *thrice* ‘trikrat’ (Collins Cobuild 1990: 270–71).

Dvojnici: tip *once* in tip *four times*.

1. Domneve naravne skladnje:

1.1. >nat (tip *once*, tip *four times*)

Tj., tip *once* je bolj naraven kot tip *four times*. – Po merilu najmanjšega napora, točka (b) v seznamu aksiomov.

1.2. >nat (nizko, manj nizko) / število

Tj., nizko število je bolj naravno od manj nizkega števila (Mayerthaler 1981: 15). – Nizka števila so govorcū lažje dostopna. Po parametru o govorcū in ogovorjenem, točka (a) v seznamu aksiomov.

2. Pravila vzporednega povezovanja soodnosnih vrednosti:

vrednost A teži po povezavi z vrednostjo C,

vrednost B teži po povezavi z vrednostjo D. Glej spodaj opombo 4.1.

3. Posledice:

Če jezik pri kratnostnih števnikih loči med nizkimi in manj nizkimi števili, tako da rabi ena vrsta števil vzorec *four times* in druga vrsta števil vzorec *once*, tedaj težijo nizka števila k rabi vzorca *once* in manj nizka števila k rabi vzorca *four times*. Q.E.D. (Ne pričakujemo obratnih razmer.)

4. Opombe

4.1. Vrednost A lestvice 1.1 (= tip *once*) teži k povezavi z vrednostjo C lestvice 1.2 (= nizko število). Vrednost B lestvice 1.1 (= tip *four times*) teži k povezavi z vrednostjo D lestvice 1.2 (= manj nizko število). Podobno v preostalih izpeljavah, s tem da je povezovanje (drugače kot tukaj) pogosto križno. Križno povezovanje je razloženo v nadaljevanju.

4.2. Naravna skladnja ne more napovedati, kje je meja med nizkimi in manj nizkimi števili.

4.3. Henning Andersen je soavtorja Janeza Orešnika opozoril na vzporeden sestav kratnostnih števnikov, in sicer *one additional time*, *two/three/four additional times* itd., ki ne vsebuje razdelitve na dva dela, kakršna je predmet gornje izpeljave. Donald Reindl (osebno sporočilo) je dodal še *one more time*, *two/three/four more times* itd.

Ta izpeljava trdi, da razmere ne morejo biti obratne, tj., da bi števniki nad *two* (ali *three*) bili enobesedni in števniki pod *three* (ali *four*) dvobesedni. Vse napovedi naravne skladnje se omejujejo na take skromne trditve o majhni verjetnosti obratnih razmer.

V izpeljavah igrajo pomembno vlogo pravila povezovanja; primerjaj točko 2 v gornji izpeljavi. Pravila povezovanja uravnavajo povezave soodnosnih vrednosti v lestvicah, udeleženih v kateri koli posamezni izpeljavi.

Povezovanje je vzporedno ali križno. Recimo, da se soodnosni lestvici glasita >nat (A, B) in >nat (C, D). Vzporedno povezovanje združi v par vrednosti A in C ter vrednosti B in D. Križno povezovanje združi A z D in B s C.

Vprašanje velike pomembnosti je, kdaj je povezovanje vzporedno in kdaj križno. Privzeti primer je vzporedno povezovanje. Križno povezovanje je nujno, kadar je izpeljava omejena na jezikovno gradivo znotraj "nenaravnega okolja". Slednje je opredeljeno kot vrednost B v lestvici $>nat$ (A, B).

Zgled. V lestvici $>nat$ (glavni, odvisni) / stavek tvori vrednost "odvisni stavek" nenaravno okolje. Torej zahtevajo vse izpeljave, katerih jezikovno gradivo se nahaja v okolju "odvisni stavek", križno povezovanje.

Naravna skladnja se je doslej premalo ukvarjala s pomenoslovnimi pojavi. Dosedanja izkušnja je učila, da pomenoslovni pojavi nikoli ne sprožajo križnega povezovanja. Toda med strokovnim sodelovanjem soavtorja Janeza Orešnika in Nike Siebenreich (2015) se je izkristaliziralo stališče, da ima to »pravilo« pomembno izjemo: namreč kadar je okolje izpeljave samo vrednost B neke semantične lestvice, se vendarle uporabi križno povezovanje (kakor vedno, če je okolje nenaravno). Dalje je najbrž s semantiko povezano tudi to, da je dovoljeno samo vzporedno povezovanje, kadar je predmet izpeljave samo ena slovarska enota.

Vztrajanje naravne skladnje pri razlikovanju med vzporednim in križnim povezovanjem izhaja posredno iz dela Henninga Andersena v okviru teorije zaznamovanosti. Andersen je v vseh človeških semiotskih sistemih opazil razmere, kot so naslednje: ob vsakdanji priložnosti so nezaznamovana neformalna oblačila, formalna pa zaznamovana; ob praznični priliki so formalna oblačila nezaznamovana, neformalna pa zaznamovana (glej Andersen 1972: 45, zlasti op. 23). Ta zgled, izražen z našimi lestvicami: (i) $>nat$ (neformalna, formalna) / oblačila, (ii) $>nat$ (-, +) / zaznamovano. Tretja lestvica kot vir okolja izpeljave: $>nat$ (vsakdanja, praznična) / priložnost. Če je okolje „vsakdanja priložnost“, je povezovanje v (i–ii) vzporedno; če je okolje „praznična priložnost“, je povezovanje v (i–ii) križno.

Kot je razvidno iz vseh najinijh izpeljav, tudi iz zgornjih, se naravna skladnja ne ukvarja z zbiranjem in razvrščanjem jezikovnega gradiva, temveč obravnava domala samo gradivo, ki je bilo že predhodno zbrano in razvrščeno ter je v taki obliki dostopno v strokovni literaturi.

Iz Siebenreich 2015 dodajam: V slovenski šoli naravnega jezikoslovja je naloga izpeljav, da NAPOVEDUJEJO gradivske razmere, o katerih izpeljava poteka. Napovedi temeljijo na predpostavkah, (ki so maloštevilne in) ki so izražene v obeh lestvicah vsake izpeljave in v t.i. okolju izpeljave. Same predpostavke pa temeljijo na osnovnih načelih slovenske šole naravnega jezikoslovja. Če se dajo gradivske razmere napovedati, to ne pomeni nič manj, kot da ob resničnosti soodnosnih predpostavk niso samo take, kot res so, temveč sploh ne morejo biti drugačne, kot so. V tem smislu so gradivske razmere opisno razložene. Enako ravna *mutatis mutandis* tvorbeno slovnica.

Navedenke

ANDERSEN, Henning (1972) »Diphthongization.« *Language* 48, 11–50.
Collins Cobuild English Grammar (1990). London: HarperCollins.

- HIVERS, Wilhelm (1931) *Handbuch der erklärenden Syntax*. Heidelberg: Winter.
- HUDDLESTON, Rodney/Geoffrey K. PULLUM (2002) *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MAYERHALER, Willi (1981) *Morphologische Natürlichkeit*. Wiesbaden: Athenaion.
- SIEBENREICH, Nika (2015) *Delovanje naravnega oblikoslovja*. Doktorsko delo v pripravi na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Summary

NATURAL SYNTAX: STYLE CONTRAST BETWEEN TWO SYNTACTIC VARIANTS

In the framework of Natural Syntax (whose basics are summarized in the Appendix) the paper focuses on certain pairs of syntactic variants between which a style contrast obtains (that is, one variant is formal, the other informal). Somewhat unexpectedly *formal* vs. *informal* can be largely predicted within Natural Syntax although formal and informal are not syntactic features. Any prediction is successful under the assumption of Natural Syntax (to be expressed in a scale) that informal is more natural than formal, and provided that the correct values of the following variables are determined: (a) the two syntactic variants, (b) their relative naturalness expressed in a scale, and (c) the environment of the deduction (and consequently the parallel or chiasitic alignment of the values of the scales).

The language material is English, extracted mostly from Huddleston/Pullum (2002). This descriptive grammar (almost 1800 pages) contains about 150 usable items exhibiting stylistic contrasts. However, for lack of space only the pertinent data to be found on pages 1–282 are treated here. In all, 14 cases of style contrast are discussed.

Keywords: the English language, Natural Syntax, syntactic variant, style contrast, (in)formal/formal

Povzetek

PRISPEVEK NARAVNE SKLADNJE K DOLOČANJU SLOGOVNIH RAZLOČKOV

V okviru naravne skladnje (osnove katere so povzete v Dodatku) se prispevek osredinja na pare skladenjskih dvojnic, med katerimi je slogovni razloček (npr. ena dvojnica je knjižne narave, druga dvojnica je pogovorne narave). Morda je presenetljivo, da je razloček med *knjižnim* in *pogovornim* v okviru naravne skladnje mogoče napovedati, čeprav knjižno in pogovorno nista skladenjski značilnosti. Vsaka napoved je pravilna ob predpostavki naravne skladnje (ki se izraža v lestvici), da je pogovorno bolj naravno kot knjižno, in pod pogojem, da se določijo ustrezne vrednosti naslednjih spremenljivk: (a) skladenjski dvojnici, (b) njuna relativna naravnost, izražena v

lestvici, in (c) okolje izpeljave (in posledično vzporedno ali navzkrižno povezovanje vrednosti na lestvicah).

Jezikovno gradivo je angleško in izhaja večinoma iz dela Huddleston/Pullum (2002). Ta opisna slovnica (skoraj 1800 strani) vsebuje okoli 150 uporabnih podatkov o slogovnih razločkih. Toda zaradi prostorskih omejitev so v članku obravnavani samo relevantni podatki s strani 1–282. Zajetih je 14 primerov slogovnih razločkov.

Ključne besede: angleščina, naravna skladnja, skladijska dvojica, slogovni razloček, pogovorno/knjižno